

פני שבת נקבלה

שתיית הכוס של בני הבית

הרב אלישע אבינר

רא"ש פסחים פרק י סימן טז

רב אשי איקלע למחוזא. אמרו ליה לימא לן מר קידושא רבא. אמר מאי קידושא רבא כל היכא דאיתא בורא פרי הגפן בעי לברוכי ברישא. בריך בורא פרי הגפן ואגיד ביה. חזיה להווא סבא דהוה גחין ושתי. קרי אנפשיה החכם עיניו בראשו. וא"ת והווא סבא היאך שתה קודם המברך הא אמרינן בפרק שלשה שאכלו (דף מז א) אין המסובין רשאים לטעום עד שיטעום המברך. ויש לומר שפשט ידו ליקח הכוס לפי שהיה מאריך אבל עדיין לא שתה. ויש מפרשים היינו דוקא גבי המוציא שצריך המברך לטעום כדאמרינן בפ' ראוהו ב"ד (דף כט א) לא יפרוס אדם פרוסה לאורחים אא"כ אוכל עמהם הלכך לא יטעום אחר לפניו. אבל גבי קידוש דאין חובה רק שיטעום אחד, יכול אחר לטעום לפניו.

מיהו בירושלמי (פ' כיצד מברכין) משמע דאין חילוק. דגרסינן התם 'א"ר אבא בשם רבינו אין המסובין רשאים לטעום עד שיטעום המברך. ר' יהודה בן לקיש אומר שותין אף על פי שלא שתה הוא. ולא פליגי מה דאמר רבי אבא כשהיו כולן זקוקים לכוס אחד. ומה דאמר ר' יהודה בן לקיש כשיש לכל אחד ואחד כוסו בידו. והשתא ניחא הכא כשהיה כוסו בידו. וצריך לומר כי כוסות שלהן לא היו פגומים שהיו ראויין לברכה שאנו רואין כאלו כל אחד קדש על כוסו ואף על פי שאין צריכין לשתות לכתחלה מיהו מצוה לשתות. וכן בשבת אם רצה כל א' לאכול מכרו צריך שיהא לפניו שתים משום לחם משנה. ויש שנוהגין לשפוך מכוס של ברכה לשאר כוסות והכא משמע דלא צריך דהווא סבא שתה מכוסו אף על פי שלא שתה מברך ושפר (מברך) מכוס ברכה לשלו. ונ"ל דאין ראייה מהכא דאיכא למימר דגחין והגביה כוסו להושיט למברך שישפוך לכוסו. וגחין ושתי דקאמר פי' גחין ליתן כוסו כדי לתקנו לשתות.

חידושי הריטב"א

הא דאמרינן המקדש וטעם מלא לוגמיו יצא. ... כל היכא שטעם אחד מהם מלא לוגמיו שאמרנו יצאו כולם ואף על פי שלא טעמו כלום ואם באו לטעום ממנו השאר למצוה בכל שהוא סגי להו, ומורי ז"ל היה מסופק אם לא טעם אחד מהם מלא לוגמיו שטעמו בין כולם כשיעור ההוא אם יצאו, אבל בתוספות כתבו דיצאו דכולם מצטרפין למלא לוגמיו, ומיהו בד' כוסות של פסח צריך שיטעום כל אחד מהם רובא דכסא דהיינו רוב רביעית.

שו"ע או"ח סימן רעא סעיף יד

אם לא טעם המקדש, וטעם אחד מהמסובין כמלא לוגמיו (פי' מלא פיו), יצא; ואין שתיית שנים מצטרפת למלא לוגמיו, ומ"מ מצוה מן המובחר שיטעמו כולם. וי"א דכיון שבין כולם טעמו כמלא לוגמיו יצאו, דשתיית כולם מצטרפת לכשיעור. והגאונים

דף מקורות

סוברים שאם לא טעם המקדש לא יצא, וראוי לחוש לדבריהם; ודוקא בקידוש, אבל בשאר דברים הטעונים כוס מודים הגאונים דסגי בטעימת אחר.

שו"ע או"ח סימן רעג סעיף ד

יכול אדם לקדש לאחרים אף על פי שאינו אוכל עמהם, דלדידהו הוי מקום סעודה. ואף על גב דבברכת היין אינו יכול להוציא אחרים אם אינו נהנה עמהם, כיון דהאי בפה"ג הוא חובה לקידוש, כקידוש היום דמי ויכול להוציאם אף על פי שאינו נהנה.

ביאור הלכה - שאם לא טעם המקדש - היינו שסוברים דבעינן שיטעמו המקדש בעצמו כמלא לוגמיו והנה המחבר כתב דראוי לחוש לדבריהם וכן העתיקו הרבה אחרונים להלכה דלכתחלה יש ליזהר בזה אך בא"ר מפקפק בזה מצד שהרבה ראשונים פליגי עלייהו וגם די"א דהגאונים לא ס"ל כך ומ"מ אין לזוז מדברי המחבר:

ביאור הלכה

וי"א דכיון שבין כולם טעמו וכו' - עיין בא"ר שמצדד להכריע להלכה כדעה זו משום דסברא ראשונה היא רק סברת הרא"ש מעצמו ע"ש. ולא נהירא דהרי התוספות ביומא דף פ' כתבו בשם ר"ת הטעם של מלא לוגמיו לגבי קידוש משום יתובי דעתא ומשום זה הסכימו שם וכן בפסחים ק"ז בתוד"ה אם טעם דלאדם גדול נשתנה השעור משום דכל אחד אחד מיתבא דעתיה במלא לוגמיו ידידה וכמו לענין יוה"כ. וא"כ ממילא לפי טעם זה ודאי דס"ל ג"כ כהרא"ש [וכן לדעת הגאונים המובא בטור דס"ל דדוקא המקדש בעצמו צריך לשתות מלא לוגמיו בודאי דכ"ש דלא ס"ל דליהני צירוף מכל המסובין]. ומה שהזכיר הריטב"א בשם התוס' אינו בתוס' שלפנינו דמוכח מהם איפכא. וגם המחבר סתם הדעה הראשונה בסתמא משמע שסובר שכן עיקר להלכה. וע"כ אף שאין למחות ביד המקילין דישי להם ע"מ לסמוך מ"מ לכתחלה נכון ליזהר בזה מאד. ובפרט שהמ"א כתב דגם הי"א שסוברים דמהני צירוף הוא רק לענין **דיעבד וכן בדה"ח ושלחן ע"ש וח"א לא הקילו רק בדיעבד**. ודע דבדה"ח כתב דבדיעבד מהני צירוף כל המסובין אפילו לא טעם המקדש כלל:

רבי עקיבא איגר

שיטעום המקדש כשיעור. לענ"ד בלא"ה כיון דטעימת א' כשיעור בוודאי מהני, דטעימת אחרים הוי רק מצוה בוודאי עדיף יותר לעשות כן ממה שיטעמו כולם להצטרף למלא לוגמיו דישי ב' דיעות אם מהני:

ט"ז

שיטעמו כולם. אבל א"צ להם מלא לוגמיו: פרי מגדים - עיין ב"י בשם המגיד משנה. ובלבוש כתב שיטעמו כולם מלא לוגמיו, ועיין אליה רבה אות כ"ט.

משנה ברורה ס"ק עא

שיטעמו כולם - היינו טעימה בעלמא וא"צ מלא לוגמיו רק לאחד

דף מקורות

דרכי משה או"ח סימן קפב

כתב הר"ן פרק ערבי פסחים דף (רמ"ח ע"א) (כב. ד"ה ואגיד) דנהגו לשפוך מכוס של ברכה לכוסות האחרות ולא משום חיובא אלא משום יקרא דכוס בלבד ובהגהת מיימוני פ"ז דברכות (אות ז) דאין צריך אלא אם כן היו שאר הכוסות פגומות דאז נכון לשפוך עליהם מכוס של ברכה כדי שישתו גם הם מכוס שאינו פגום עכ"ל וכ"כ ב"י סימן ק"צ (עמ' תעט ד"ה ויטעום) בשם התוספות (ברכות מז. ד"ה אין) והרא"ש (פ"ז סי' טו) וכן כתב רבינו לקמן סימן רע"א (סוף הסי') ודלא כדברי הרא"ה שכתב ב"י דס"ל דאין להקפיד בכוס שאינו פגום אלא למברך בלבד:

תוספות פסחים דף צט עמוד ב

לא יפחתו לו מארבע כוסות - מתוך הלשון משמע קצת שאין נותנין לבניו ולבני ביתו כי אם לעצמו והוא מוציא את כולם בשלו. וסברא הוא דמאי שנא ארבע כוסות מקידוש דכל השנה שאחד מוציא את כולם. ומיהו גם בקידוש שמא היה לכל אחד כוס כדמשמע לקמן (דף קו.) גבי חזיה להווא סבא דגחין ושת. אבל בפרק בכל מערבין (עירובין דף מ:) גבי זמן משמע קצת שלא היה לכל אחד כוסו...

מהר"ל גבורות ה' פרק מח

ולא הבנתי דבר זה דלא שייך שיהיה מוציא את אחרים בד' כוסות, דמאי שנא ממצה ומרור דכמו שאין יכול האחד להוציא את האחר במצה ובמרור כך אינו יכול להוציא בד' כוסות דמצוה דרמיא עליה הוא. ומה שהביא ראיה מן קדוש של כל השנה, התם עיקר מלתא לאו הכוס הוא אלא עיקר מילתא הוא הקדוש אלא שאין מקדשין אלא על הכוס וכיון ששתה בעל הבית שפיר דמי! אבל הכא עיקר מלתא הוא הכוס ולא הקדוש, רק שתקנו שכל אחד ואחד מן הכוסות יעשה עליו מצוה, אבל הכוס הוא עיקר ולא שייך בזה שהוא מוציא אחר:

מרומי שדה, תוס' ד"ה לא יפחתו כו'

דמאי שנא ארבע כוסות מקידוש דכל השנה שאחד מוציא את כולם כו', אינו מובן מה זה דמיון, התם המצוה היא רק בברכה, ואין מברכין אלא על הכוס, משו"ה א"צ כוס אלא למברך. אבל מצות ד' כוסות תקנו לשתות, והאיך אפשר להוציא ידי חובת שתיה.

וצ"ל דהתוס' ס"ל דכבוד יום שבת הוא שתיית הכוס. וזהו דעת הגאונים שכתבו שאם נשפך הכוס אחר הברכה, צריך להביא כוס אחר. וא"כ שפיר הביאו ראיה מכאן. אבל בתוס' להלן דף ק"ו בד"ה הוי גחין ושת, לא משמע הכי, שכתבו אבל קידוש שאין חובה לשתות למברך אין צריך להמתין, ואמאי אינו חובה, הא א"א להוציא בברכת היין אא"כ שותה בעצמו, כמו בפת. וצ"ל דס"ל דברכת היין הוי כבוד היום, ומשו"ה אינו דומה לברכת הנהנין. וכן דקדקתי בפירוש"י ברה"ש דף כ"ט, שפי' הבעיא שם, בברכת היין הסמוכה לברכת מקדש ישראל של יום טוב, ולא בברכת מקדש השבת. אלא משום דס"ל שאין ברכת בפה"ג של קידוש שבת דומה לברכת הנהנין, משום שהוא כבוד השבת. ולא כבה"ג.

דף מקורות

שו"ע או"ח סימן רעא סעיף טז-יז

לא יטעמו המסובין קודם שיטעום המקדש אם הם זקוקים לכוסו ושפך ממנו לכוסות שבידם ריקנים או פגומים; אבל אם היו להם כוסות יין שאינם פגומים רשאים לשתות קודם שישתה המקדש.

א"צ לשפוך מכוס המקדש לכוסות יין שלפני המסובין, אא"כ היו פגומים שאז צריך לשפוך לכל כוס וכוס, כדי שישתו כולם מכוס שאיבו פגום.

משנה ברורה

(פ) לא יטעמו המסובין - היינו אף שהיו להם כוסות בפני עצמן לשתיה:

(פא) או פגומים - פגום נקרא כשטעם מי מהמשקין מתחלה ומבואר בסעיף שאחר זה דכשהכוסות של המסובין פגומין מצוה שישפוך המקדש מעט מכוסו לתוך כוסן שבזה יתקן כוסן שלא יהיה פגום והואיל שהם זקוקין לכוסו צריכין להמתין עליו שיטעום מתחלה:

(פב) שאז צריך לשפוך - היינו קודם שישתה המברך:

(פג) כדי שישתו כולם וכו' - אף על גב דשתיית כל המסובין לא מעכבא כדלעיל בסי"ד מ"מ מצוה לכתחלה [פט] שישתו מכוס שאיבו פגום:

שער הציון ס"ק פט

(פט) וכששותין כולם מכוס של ברכה, אף על גב דהוא שותה מתחלה, (לא) מקרי מכוס שאיבו פגום, דחשובין כמקדש גופא, ורק כששופך מכוסו לכוסן בעינן שישפך קודם שישתה בעצמו, כמו שכתב הרא"ש: